

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

4^ο διεθνές επιστημονικό συνέδριο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΗΜΕΡΑ:

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Αθήνα, 10-11 Νοεμβρίου 2011

**ΣΥΜΠΛΗΡΩΝΕΙ Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΖΕΤΑΙ Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΤΗΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ;
ΠΟΛΥΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΣΤΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ
ΓΝΩΜΗΣ**

Πλάτων Τήνιος και Σταύρος Πουπάκης

Πανεπιστήμιο Πειραιώς και Πανεπιστήμιο του Lancaster

Περίληψη: Σε Πανελλαδική έρευνα γνώμης που διεξήχθη από τους συγγραφείς σε εποχή σχετικής ηρεμίας για το ασφαλιστικό (Μάιος 2009) ετέθησαν σειρά ερωτήματα σχετικά με τις στάσεις απέναντι σε αλλαγές σε συντάξεις κοινωνικής ασφάλισης αλλά και στην στάση απέναντι στην συμπληρωματική ιδιωτική ασφάλιση. Η προτεινόμενη μελέτη εστιάζει σε δύο θέματα που προκύπτουν από την έρευνα γνώμης: (α) στο ποιος έχει ιδιωτική ασφάλιση και (β) οι στάσεις απέναντι στην διασύνδεση μεταξύ κοινωνικής ασφάλισης και ιδιωτικής. Στην πολυμεταβλητή ανάλυση εξετάζονται, πέραν κοινωνικο-οικονομικών παραγόντων και χαρακτηριστικών, η επίδραση του βαθμού κατανόησης του διανεμητικού συστήματος, και ο βαθμός διαλλακτικότητας απέναντι σε πιθανές αλλαγές. Σημεία προβληματισμού είναι: (α) το κατά πόσον τα άτομα του δείγματος εξετάζουν την ιδιωτική ασφάλιση ως συμπληρωματική ή ανταγωνιστική της κοινωνικής (β) η επίπτωση που έχει η διερεύνηση ‘ατομικών λύσεων’ στις στάσεις απέναντι σε αλλαγές του κρατικού συστήματος συντάξεων.

1. Εισαγωγή: Η κρίση και το σύστημα πολλαπλών πυλώνων

Ο αναπτυγμένος κόσμος περιδινείται από το 2007 σε μια κρίση χρέους. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, στο ΗΒ αλλά και αλλού εμφανίστηκε πρωτογενώς ως υπερδανεισμός εκ μέρους του ιδιωτικού τομέα. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα διασώθηκε το 2008 μέσω της ανάληψης μεγάλου τμήματος του ιδιωτικού χρέους από το δημόσιο. Από το 2010 και μετά το πρόβλημα μετεξελέγχθηκε στον τρόπο με τον οποίο θα αντεπεξέλθει το Δημόσιο στα επιπλέον χρέη που η διάσωση δημιούργησε. Αντιθέτως, στην Ελλάδα και αλλού στο Νότο της Ευρώπης, το πρόβλημα ευρίσκεται *εξαρχής* στο μεγάλο ύψος του εθνικού χρέους, ένα ύψος που (με την επιδείνωση των μακροοικονομικών συνθηκών μετά το 2007) δύσκολα εξυπηρετείται.

Η γήρανση του πληθυσμού δεν έπαιξε άμεσο ρόλο στην εκδήλωση και εξέλιξη της κρίσης. Αντιθέτως, το ότι η συνταξιοδότηση από το 2010 και μετά του πολυπληθούς τμήματος του πληθυσμού που αντιστοιχεί στην ‘έκρηξη των γεννήσεων’ της δεκαετίας του 50, εγείρει ανησυχίες ότι η έξοδος από τη κρίση είναι, πιθανόν, ναρκοθετημένη. Είναι ευρύτατα γνωστό ότι η γήρανση συνεπάγεται τάσεις μείωσης και ρευστοποίησης αποταμιεύσεων, πράγμα που θα αντιστρατεύεται σταθερά τις προσπάθειες δημοσιονομικής σταθεροποίησης.

Η συνήθης ανταπόκριση στις αναπτυγμένες χώρες στο δημογραφικό πρόβλημα της δημόσιων συντάξεων είναι η ανάπτυξη συστήματος πολλαπλών πυλώνων. Με λίγα λόγια, δίδεται η δυνατότητα σε όσα άτομα που έχουν την οικονομική επιφάνεια να φροντίσουν για μεγαλύτερο τμήμα της δικής τους οικονομικής κατάστασης μετά την συνταξιοδότηση. Με τον τρόπο αυτό, η ιδιωτική αποταμίευση αποδεσμεύει πόρους του δημοσίου που αλλιώς θα ήταν δεσμευμένα στην στήριξη υψηλών εισοδημάτων¹. Με άλλα λόγια αναζητείται μια νέα ‘κατανομή εργασίας’ μεταξύ ιδιωτικής και κοινωνικής ασφάλισης (Mitchell and Zeldes, 1996, Zweifel 2000) Οι πόροι αυτοί μπορούν να κατευθυνθούν αλλού στην κοινωνική πολιτική ή απλώς να βοηθήσουν στην δημοσιονομική προσπάθεια.

¹ Αλλά δημιουργεί και ζήτηση για κρατικά χρεώγραφα ως οχήματα αποταμίευσης διευκολύνοντας και την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους.

Η κεντρική ιδέα των μεταρρυθμίσεων στον χώρο των συντάξεων τα τελευταία 20 χρόνια είχε αυτήν την στόχευση. Δηλαδή να δημιουργήσουν οι αλλαγές τις συνθήκες και να προσφέρουν το απαραίτητο θεσμικό πλαίσιο που θα επέτρεπε αυτήν την μετατόπιση ευθύνης. Με άλλα λόγια, φιλοδοξούν να οικοδομήσουν ένα πλαίσιο συνεργασίας και συμπλήρωσης του κρατικού και του συλλογικού/ επαγγελματικού πυλώνα – δηλαδή της ιδιωτικής και κοινωνικής ασφάλισης². Ο δεύτερος πυλώνας επικάθεται, συμπληρώνει και στηρίζει τον πρώτο κρατικό.

Αντιθέτως, αν δεν προβλεφθεί μια ‘δομική’ αλληλοσυμπληρωνόμενη σχέση μεταξύ κρατικής και ιδιωτικής είναι πιθανόν οι σχέσεις που θα αναπτυχθούν να είναι ανταγωνιστικές. Στην πιο συνήθη εκδοχή το επιχείρημα για ενεργοποίηση της ιδιωτικής ασφάλισης τροφοδοτείται από φόβους ότι η κρατική ασφάλιση δεν θα είναι σε θέση να χρηματοδοτεί τις υποσχέσεις που έχει χορηγήσει και χορηγεί.

Οι στάσεις όσον αφορά τις σχέσεις κοινωνικής και ιδιωτικής ασφάλισης μπορεί συνεπώς να ευνοούν τις αλλαγές και προσαρμογές του κρατικού πυλώνα. Μπορούν όμως να προεξοφλούν τις σημερινές δομές και να αποτελούν ένα ακόμη λόγο συντηρητισμού και αντίστασης σε προωθούμενες αλλαγές.

Η μελέτη αυτή εξετάζει αυτό το θέμα – το πώς οι στάσεις αλλά και η ύπαρξη ιδιωτικής ασφάλισης επηρεάζει τις θέσεις και απόψεις για το ασφαλιστικό.

Στην Ελλάδα, ο Ν3029/02 δημιούργησε ένα θεσμικό πλαίσιο για επαγγελματικές συντάξεις, ενώ διακηρύξεις πολιτικής ανέφεραν το σκεπτικό για την θέσπισή τους. Όμως, παρά τις διακηρύξεις ακόμη και μετά την μεταρρύθμιση του 2010, το σύστημα παραμένει αμιγώς κρατικό (Τήνιος 2010). Ενώ υπάρχει αυξανόμενη δραστηριότητα της ιδιωτικής ασφάλισης στον χώρο των συντάξεων, οι κανόνες μελλοντικής συνεργασίας παραμένουν αδιευκρίνιστοι και ασαφείς. Η μακρά περίοδος αβεβαιότητας δημιουργεί άρα και τον κίνδυνο ανάπτυξης ανταγωνιστικών σχέσεων.

² Η διεύρυνση του πεδίου ατομικής επιλογής, εγείρει όμως και ανησυχίες μήπως αυτή η ‘ιδιωτικοποίηση του ρίσκου’ ενέχει κινδύνους για τα μελλοντικά επίπεδα φτώχειας. (Burtless 2009)

Το πώς θα εξελιχθεί η σχέση αυτή, συνεπώς, παραμένει ζητούμενο. Στο πλαίσιο αυτό έχει σημασία να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο η κοινή γνώμη προσεγγίζει το θέμα των σχέσεων μεταξύ κοινωνικής και ιδιωτικής ασφάλισης: Αντίθεση ή συνεργασία; Είναι η ιδιωτική ασφάλιση ένα πιθανό στήριγμα της κρατικής ή απλώς μια ιδιωτική οδός διαφυγής από τα προβλήματα του κρατικού τομέα;

Το πώς η κοινή γνώμη κατανοεί και ‘διαβάζει’ το πρόβλημα των συντάξεων και αντιδρά σε προτεινόμενες αλλαγές του είναι στο κέντρο αναλύσεων και θέσεων για το ασφαλιστικό. Σε κάθε περίπτωση το περίπλοκο των συνταξιοδοτικών αποφάσεων και η ύπαρξη παγίδων καθιστούν τις συντάξεις και το πώς οι αποφάσεις σε αυτές εκφεύγουν από το αυστηρό ορθολογικό μέτρο σημαντικό πεδίο για εφαρμογής των ‘Οικονομικών της Συμπεριφοράς. (π.χ. Thaler and Sunstein 2009²). Η κατάρτιση σχετικά με συνταξιοδοτικά θέματα είναι περίοπτο τμήμα του διεθνούς συντονισμού για τον ‘χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό’ – financial literacy (OECD 2011).

Τέλος, δεδομένου ότι οι όποιες αλλαγές στο ασφαλιστικό συνίστανται σε αλλαγή του κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ γενεών, το αν προϋπάρχει η εμπιστοσύνη στο Κράτος και τι απαιτείται για να εμπεδωθεί αυτή είναι σημεία που δεν επιτρέπεται να αγνοούνται. Η ποιότητα διακυβέρνησης σύμφωνα με τους Barr and Diamond 2010 είναι ο αποφασιστικός παράγων στις μεταρρυθμίσεις συντάξεων, επισκιάζοντας πιο ‘τεχνικά θέματα’. Μια ‘Μεταρρύθμιση με Δόσεις’ αφού αναιρεί σε τακτά διαστήματα τις δεσμεύσεις της προηγούμενης δόσης, ναρκοθετεί την εμπιστοσύνη και υποσκάπτει τις ίδιες τις προοπτικές. Οι O’Donnell and Tinios, 2003, εξετάζοντας παλαιότερη Ελληνική δημοσκόπηση καταλήγουν ότι οι απόψεις οι στάσεις της κοινής γνώμης είναι οι ίδιες προϊόν του συστήματος το οποίο πρόκειται να αλλάξει και έτσι δημιουργούν ένα είδος ‘δέσμευσης πορείας’ – path dependence- δηλαδή μια κατάσταση όπου θεσμοί αυτό-ενισχύονται (Pierson P, 2000).

Αυτά στην θεωρία. Στην πολιτική πράξη όμως, η επίκληση της κοινής γνώμης γίνεται για να στηρίξει προειλημμένες αποφάσεις ή ως μέθοδος απαγόρευσης σκέψης ή

προβληματισμού³. Το τι πιστεύει η Κοινή Γνώμη παρουσιάζεται ως θέσφατο, μονολιθικό, μη αποδεχόμενο αλλαγής και κωφό σε επιχειρήματα. Οι κατάλληλες ερωτήσεις συνήθως εξασφαλίζουν τις κατάλληλες απαντήσεις. Σε κατευθυνόμενες ερωτήσεις αυτού του είδους, η κοινή γνώμη παίζει τον ρόλο του καθρέφτη της μάγισσας, απαντά καταφατικά και απλώς επιβεβαιώνει τους προϋποθέσεις αυτών που διατυπώνουν το ερώτημα.

Το κείμενο που ακολουθεί παρουσιάζει και αναλύει μια έρευνα γνώμης που διεξήχθη στην Ελλάδα το 2009 σε 'άνυποπτο χρόνο' για το ασφαλιστικό⁴. Η έρευνα σχεδιάστηκε για να εμβαθύνει στην σχέση κατανόησης και στάσεων για το ασφαλιστικό. Αν και η έρευνα εστίαζε πρωτίστως στο πώς η κατανόηση του πώς λειτουργεί το σύστημα επενεργεί στις στάσεις των πολιτών, μια ενότητα ερωτήσεων ασχολείται με το θέμα της ύπαρξης ιδιωτικών συντάξεων και το κατά πόσον αυτοί που είχαν προβεί σε ατομική ασφάλιση αντιμετώπιζαν το σύστημα με διαφορετικό τρόπο από τον λοιπό πληθυσμό. Το αν και κατά πόσον η δραστηριοποίηση στην ιδιωτική ασφάλιση επηρεάζει τις απόψεις των πολιτών είναι το κύριο θέμα στο οποίο εστιάζει η παρούσα μελέτη.

2. Επισκόπηση της Ιδιωτικής ασφάλισης στην Ελλάδα

Πριν εξεταστεί η στάση της κοινής γνώμης έχει σημασία να υπάρχει εικόνα του πώς τοποθετείται η ιδιωτική ασφάλιση με βάση διεθνείς συγκρίσεις. Ο πίνακας 1 αναπαράγει συγκρίσιμα στοιχεία από τα στοιχεία του ΟΟΣΑ για τις ιδιωτικές ασφάλισεις, και συγκεκριμένα την παραγωγή ασφαλιστών. Παραθέτει στοιχεία για τα συνολικά ασφάλιστρα και για τα ασφάλιστρα ζωής, τα αποταμιευτικά προϊόντα που είναι πλησιέστερα στην συντάξεις κοινωνικής ασφάλισης. Τα συνολικά ασφάλιστρα εκφράζονται ως ποσοστό του ΑΕΠ αλλά και κατά κεφαλήν πληθυσμού σε σταθερά ευρώ με τιμές 2007. Για λόγους σύγκρισης αναπαράγονται και οι 'κοινωνικές εισφορές' από στοιχεία ESSPROS, αν και οι τελευταίες αφορούν και εισφορές για υγεία. Από τον πίνακα προκύπτουν αβίαστα τα εξής συμπεράσματα:

³ Στις περιπτώσεις μεταρρυθμίσεων – επιτυχημένες και μη -που εξετάζει ο Tomson 2009, οι στάσεις και ο χερουισμός της κοινής γνώμης ανεδείχθη σε θέμα καθρηριστικό για την επιτυχία.

⁴ Αναλυτικά στοιχεία για την έρευνα, οι ερωτήσεις που τυγχάνουν επεξεργασίας στην παρούσα μελέτη και οι ορισμοί μεταβλητών παρατίθενται σε παράρτημα στο τέλος του κειμένου

Πίνακας 1: Ιδιωτική ασφάλιση στην Ελλάδα και συγκρίσεις με άλλες χώρες, 2007 και 2000

		Ασφάλιστρα		Κοινωνικές εισφορές (%ΑΕΠ)	Κατά κεφαλήν ασφάλιστρα (\$ σε τιμές 2008)	
		σύνολο (%ΑΕΠ)	ζωής (%ΑΕΠ)		Σύνολο	Ζωής
2007	Ελλάδα	2.25%	1.11%	14.87%	590	290
	Ην. Βασίλειο	19.16%	15.03%	10.62%	8.412	6.600
	Κάτω Χώρες	8.32%	4.70%	21.02%	3.836	1.167
	Γαλλία	11.35%	7.35%	19.93%	4.617	2.991
	Ιταλία	6.71%	4.17%	15.28%	2.319	1.440
	Ισπανία	5.19%	2.22%	14.27%	1.563	670
2000	Ελλάδα	2.01%	1.04%	14.94%	253	131
	Ην. Βασίλειο	16.77%	12.76%	14.26%	4.414	3.357
	Κάτω Χώρες	9.52%	5.45%	21.67%	2.602	1.490
	Γαλλία	9.02%	6.25%	19.77%	2.231	1.546
	Ιταλία	5.75%	3.37%	14.75%	1.244	728
	Ισπανία	6.47%	3.78%	14.82%	1.093	638

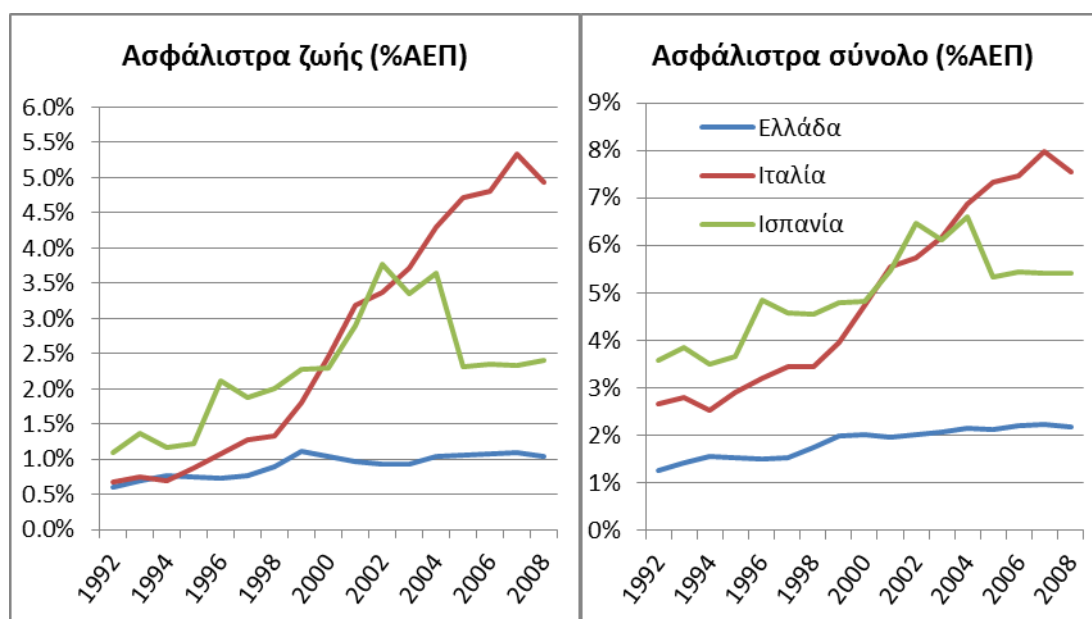
Πηγή: Insurance Statistics, OECD, 2011 & Κοινωνικές εισφορές Eurostat, ESSROS.

- Τα ασφάλιστρα είναι ιδιαίτερα χαμηλά σε σχέση με άλλες χώρες, ακόμη και αυτές αντίστοιχου επιπέδου ανάπτυξης (Ισπανία, Ιταλία) και με ‘ώριμη’ ασφαλιστική αγορά, όπως η Γαλλία, που βασίζονται κυρίως στον πρώτο πυλώνα ασφάλισης αλλά και άλλες όπως η Αγγλία και οι Κάτω χώρες με αναπτυγμένο δεύτερο πυλώνα συντάξεων.
- Τα ασφάλιστρα είναι χαμηλά ακόμη και σε σχέση με χώρες με υψηλή δαπάνη κρατικών συντάξεων, όπως η Ιταλία. Στην κατανομή εργασίας μεταξύ ιδιωτικής και κοινωνικής ασφάλισης η κοινωνική δεσπόζει παντού. (Ο Zweifel 2000 αναφέρει μια ελάχιστη σχέση 3 προς 1).
- Το χαμηλά ποσά ανά κεφαλή μπορεί να οφείλονται σε συνδυασμό δύο ξεχωριστών παραγόντων, την χαμηλή διείσδυση (αριθμό ασφαλιζομένων) και τα χαμηλά ασφάλιστρα κατά κεφαλή.
- Η περίοδος συμμετοχής στην ευρωζώνη δεν φαίνεται να επηρέασε ιδιαίτερα την παραγωγή ασφαλίσεων μεταξύ 2000 και 2007. Τα ασφάλιστρα ζωής

είναι υψηλότερα μεν σε σχέση με το ΑΕΠ.⁵, και αυτό παρά το γεγονός ότι σε απόλυτα ποσά έχουν σχεδόν διπλασιαστεί. Το χαμηλό σημείο εκκίνησης σημαίνει όμως ότι υστερούν πολύ σε σχέση με άλλες χώρες.

Εξετάζοντας την μακρότερη περίοδο από το 1992 και μετά (Διάγραμμα 1), βλέπουμε ότι, ενώ στην Ελλάδα σχεδόν διπλασιάστηκε η παραγωγή συνολικών ασφαλιστρών από το 1992, η αύξηση ήταν κατά πολύ μικρότερη των δύο χωρών της νότιας Ευρώπης, της Ιταλίας και Ισπανίας. Η διαφορά στην εμπειρία είναι ιδιαίτερα αισθητή στα ασφάλιστρα ζωής, που είναι και το τμήμα που είναι πιο άμεσα συγκρίσιμο με τις συντάξεις. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, τόσο η Ισπανία όσο και η Ιταλία συγκλίνουν ταχύτατα με την υπόλοιπη Ευρώπη, μια σύγκλιση που επιταχύνεται ιδιαίτερα μετά τον σχηματισμό της Ευρωζώνης. Αντιθέτως η πορεία της Ελλάδας μετά το 2000 είναι στάσιμη αν όχι αρνητική.

Διάγραμμα 1: Διαχρονική πορεία της παραγωγής ασφαλιστρών 1992-2008

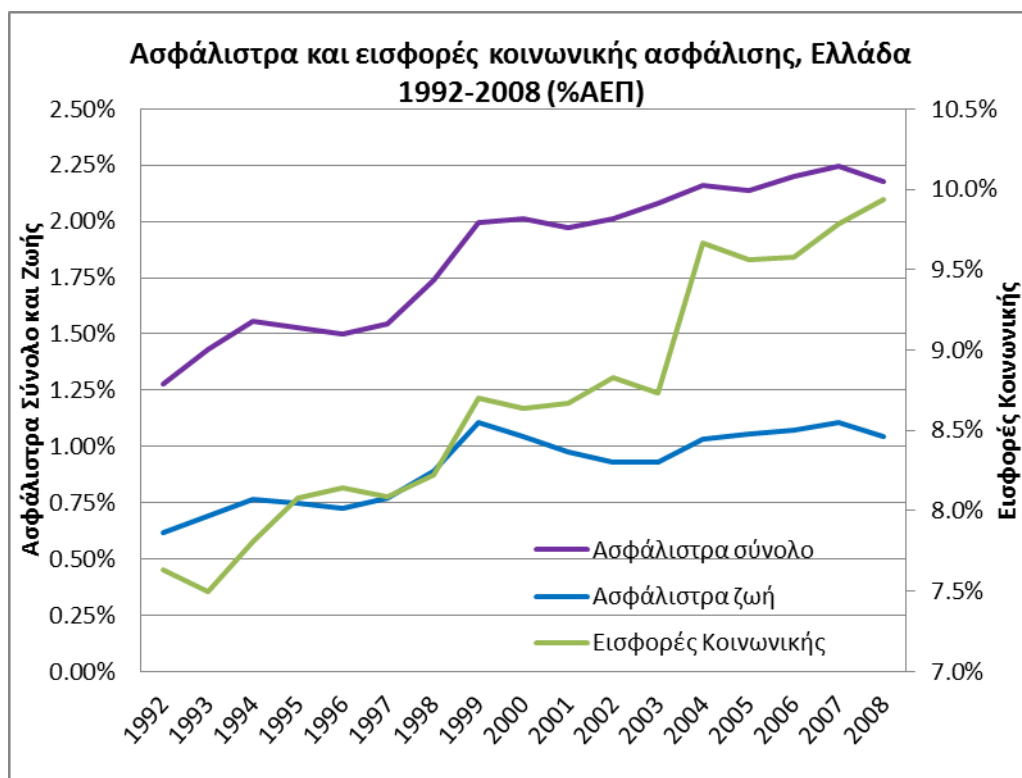
Πηγή: Insurance Statistics, OECD, 2011.

Το διάγραμμα 3 εξετάζει τα ελληνικά στοιχεία αντιπαραθέτοντας τα ασφάλιστρα εργοδότη και εργαζόμενου κοινωνικής ασφάλισης (από τον Κοινωνικό

⁵ Αν και αυτή η περίοδος ήταν ταυτισμένη με μεγάλη μείωση των ιδιωτικών αποταμιεύσεων – βλ. OECD 2011. Εξεταζόμενη στο πλαίσιο γενικευμένης μείωσης αποταμιεύσεων, η αύξηση της παραγωγής ασφαλιστρών εμφανίζεται πιο σημαντική,

προϋπολογισμό) με την πορεία των ασφαλιστρών ζωής και συνολικά, σε διαφορετική κλίμακα αφού οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης είναι πολλαπλάσιο ποσοστό του ΑΕΠ. Η συσχέτιση μεταξύ των τριών σειρών είναι μάλλον ασθενής: τα συνολικά ασφαλιστρα δεσπόζονται από αλλαγές στην ελάχιστη ασφαλιστική κάλυψη αυτοκινήτων, ενώ τα ασφαλιστρα ζωής δείχνουν ελάχιστη συσχέτιση με τις πληρωμές για κοινωνική ασφάλιση⁶. Ακόμη και μείζονα γεγονότα στην κοινωνική ασφάλιση όπως η ψήφιση του Ν2084/92, με τον μεγάλο περιορισμό δικαιωμάτων των νεοασφαλισμένων, ή εξάρσεις στην συζήτηση για το ασφαλιστικό γύρω στο 2000 δεν φαίνεται να αφήνουν κάποιο απόηχο στην παραγωγή ασφαλιστρών.

Διάγραμμα 2: Διαχρονική πορεία ιδιωτικής και κοινωνικής ασφάλισης

Πηγή: Insurance Statistics, OECD, 2011, Τήνιος 2010 για τις εισφορές Κ.Α.

Τα μακροσκοπικά και οι διεθνείς συγκρίσεις επιβεβαιώνουν, συνεπώς, την γενική αίσθηση ότι η ιδιωτική ασφάλιση πορεύεται με βήμα σημειωτόν – σε αναμονή ενδεχομένως αποφάσεων για το μέλλον των κρατικών συντάξεων. Οι αποφάσεις

⁶ Η μεγάλη και απότομη αύξηση στις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης το 2003 οφείλεται στην νομιμοποίηση αλλοδαπών όπως και στην ολυμπιακή προετοιμασία.

αυτές – όσο και αν προαναγγέλλονταν ως προθέσεις (1992, 1997, 2001) στην πράξη αναβάλλονταν, τουλάχιστον ως το 2010. Η ιδιωτική ασφάλιση βρίσκεται στο περιθώριο της κοινωνικής αναζητώντας ένα συνολικό ρόλο. Στο μεταξύ, υπάρχει ένας μικρός, αλλά πιθανώς αυξανόμενος αριθμός Ελλήνων που επιλέγουν να αποκτήσουν ιδιωτική κάλυψη παράλληλα με την κρατική ασφάλιση.

Το κείμενο που ακολουθεί προσπαθεί να αναζητήσει τα κίνητρα των ατόμων αυτών και το τι σημαίνει αυτό για την κοινωνική ασφάλιση.

3. Η έρευνα γνώμης

Η ανάλυση στάσεων προκύπτει από μια δημοσκόπηση για το ασφαλιστικό (Τήνιος και Πουπάκης 2010). Τέτοιες δημοσκοπήσεις υπήρχαν πολλές στην διάρκεια του χρόνου. Η δημοσκόπηση αυτή διεκδικεί πρωτοτυπία σε τέσσερις διαστάσεις:

Πρώτον, πραγματοποιήθηκε σε εποχή ηρεμίας για το ασφαλιστικό – τον Μάιο-Ιούνιο του 2009, περισσότερο από ένα χρόνο μετά την ψήφιση του Νόμου Πετραλιά, και όταν δεν υπήρχε έξαρση συζήτησης ούτε κινδυνολογία για το ασφαλιστικό, αλλά ούτε και με τις δημοσιονομικές εξελίξεις.

Δεύτερον, για να εξασφαλίσει σημείο σύγκρισης αναπαρήγαγε σε Ελληνική προσαρμογή σειρά ερωτήσεων που είχαν μελετηθεί από Γερμανούς, και Ιταλούς οικονομολόγους στην Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και Γαλλία (Boeri, Börsch-Supan and Tabelini, 2001,2002,2005). Η αντιπαραβολή των απαντήσεων Ελλήνων στις ίδιες ερωτήσεις δίδει δυνατότητες ανάλυσης που δεν υπάρχουν όταν οι ερωτήσεις γίνονται για πρώτη φορά.

Τρίτον, το ερωτηματολόγιο προσπαθεί να εισάγει το στοιχείο του κόστους απόφασης. Στον πραγματικό κόσμο απαιτείται επιλογή μεταξύ εναλλακτικών λύσεων, μετά από στάθμιση του κόστους του καθενός.

Τέταρτον, το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε για να εντοπίσει ποιοτικά χαρακτηριστικά που καθορίζουν τα ‘υπόγεια ρεύματα’ της στάσης του πληθυσμού: πώς σκέφτονται, και από τι επηρεάζονται οι ερωτώμενοι. Κρίσιμο σημείο εδώ είναι ο βαθμός

κατανόησης του ασφαλιστικού – του πώς και σε ποιο βαθμό γίνεται αντιληπτό το πρόβλημα. Διότι μόνο έχοντας κατανοήσει το ασφαλιστικό μπορεί κάποιος να προβληματιστεί περί του πώς θα μπορούσε να το αλλάξει, ποιοι είναι οι πιθανοί σύμμαχοι της μεταρρύθμισης και ποιοι οι ορκισμένοι εχθροί.

Ακολουθώντας τους Boeri et al (2002, 2005) η ‘γνώση’ εξειδικεύτηκε σε δύο διαστάσεις:

Πρώτη διάσταση: **Γενική Κατανόηση** του τρόπου λειτουργίας του ασφαλιστικού συστήματος. Συγκεκριμένα αν είναι γνωστή η βασική αρχή του διανεμητικού (Pay as you go) συστήματος, δηλαδή ότι οι εισφορές των σημερινών ασφαλισμένων χρηματοδοτούν τις συντάξεις των σημερινών συνταξιούχων. (Τέθηκε στους ερωτώμενους η ερώτηση ‘Για ποιο σκοπό χρησιμοποιούνται οι εισφορές που πληρώνετε;’, ενώ σε όσους ήταν συνταξιούχοι η ερώτηση διατυπώθηκε ως εξής: ‘Από πού προέρχεται η σύνταξη την οποία λαμβάνετε;’ Οι σωστές απαντήσεις ήταν ‘Για τους σημερινούς συνταξιούχους’ και ‘Από τις εισφορές των σημερινών εργαζομένων’).

Δεύτερη διάσταση: **Ατομική Γνώση** της παραμέτρου του συστήματος που αφορά τον ίδιο τον ασφαλισμένο και τον οικογενειακό του προϋπολογισμό – συγκεκριμένα του ποσοστού εισφοράς στο οποίο υπόκειται (διαφοροποιημένο ανά Ταμείο). (Η ερώτηση που τέθηκε στους ερωτώμενους ήταν ‘Ποιο είναι το ποσοστό -ή ποσό αντίστοιχα - που πληρώνετε στο Ταμείο σας εσείς ο ίδιος για την κύρια σύνταξή σας;’ Εδώ ελέγχθηκαν οι απαντήσεις που δόθηκαν από κάθε κλάδο ξεχωριστά με ένα ευρύ περιθώριο λάθους).⁷

Οι διαστάσεις συναπαρτίζουν ένα πλέγμα γνώσεων που είναι πιθανόν να καθορίζουν στάσεις απέναντι στο ασφαλιστικό, με βασικότερη την διάσταση της γενικής κατανόησης. Ο κατακερματισμός και το περίπλοκο του συστήματος είναι αναμενόμενο να περιπλέξουν το θέμα της εξειδικευμένης πληροφόρησης για την ατομική θέση. Από την μια πλευρά, η πραγματικότητα είναι δυσνόητη. Από την

⁷ Μια τρίτη διάσταση, αυτή της **πληροφόρησης** ως προς βασικά θεσμικά χαρακτηριστικά – συγκεκριμένα την επάρκεια των μεταρρυθμίσεων του 1992 δεν συμπεριλαμβάνεται στην ανάλυση, δεδομένης της σχεδόν απόλυτης ομοφωνίας. Βλ. Τήνιος και Πουπάκης, σελ 476.

άλλη, παίζουν μεγαλύτερο ρόλο εξειδικευμένα κανάλια πληροφόρησης (π.χ. συνδικάτα). Αυτό αυξάνει την πιθανότητα μεροληψίας στην πρόσληψη της πληροφορίας: οι πλέον 'προνομιούχοι' θα είναι πιο πιθανόν να γνωρίζουν την θέση τους.

Στο Τήνιος και Πουπάκης 2010 και 2011 εξετάσαμε το θέμα του πώς η κατανόηση υπεισέρχεται στις στάσεις για το ασφαλιστικό. Τα Ελληνικά στοιχεία αναπαράγουν το εύρημα-κλειδί των Boeri et al ότι η αντίληψη του πώς λειτουργεί το σύστημα συντάξεων έχει ως αποτέλεσμα μια *λιγότερη* αδιάλλακτη στάση ως προς τις μεταρρυθμίσεις. Ενδιαφέροντως, όμως η άλλη διάσταση γνώσης (η ατομική γνώση) φαίνεται να έχει το *αντίθετο* αποτέλεσμα – να *αυξάνει* την αδιαλλαξία. Το εύρημα αυτής της 'στρατευμένης γνώσης', εντάσσεται σε αμυντικές στρατηγικές συγκεκριμένων κλάδων που έχουν κύριο στόχο να προφυλαχθούν τα κλαδικά προνόμια. Στο πλαίσιο αυτό, η διάσταση διαγενεακής ισορροπίας ή γίνεται αντιληπτή μόνο από αυτούς που δεν έχουν άμεσο κλαδικό συμφέρον, ή, αντίστοιχα, γίνεται αντιληπτή και αγνοείται. Αντίστοιχα (και σε αντιδιαστολή με τους Fourati and O'Donoghue, 2009, ιδεολογικές ή 'αλτρουιστικές' εκτιμήσεις στην Ελλάδα περνούν μέσα από το φίλτρο της ένταξης σε Ταμεία και ομάδες συμφερόντων. Έτσι το εύρημα αυτό ενισχύει την κεντρική θέση του O'Donnell and Tinios 2003 για την σημασία στο Ελληνικό σύστημα της δέσμευσης πορείας.

Στο πλαίσιο αυτό το αν κάποιος έχει επιλέξει να αποκτήσει ιδιωτική ασφαλιστική κάλυψη ως συμπληρωματικό στοιχείο της υποχρεωτικής ασφάλισης προσθέτει μια άλλη διάσταση για τις στάσεις του ερωτώμενου. Η πληροφορία ότι το άτομο επέλεξε να αποκτήσει μπορεί να σηματοδοτεί μια έμπρακτη αποδοκιμασία και επιθυμία απεμπλοκής από το δημόσιο σύστημα. Η ίδια πληροφορία όμως θα μπορούσε να ερμηνευτεί εναλλακτικά και απλώς ως επιθυμία ατομικής συμπλήρωσης και αποδοχής των γενικών παραμέτρων του δημόσιου συστήματος.

Το ποιο από τα δύο ισχύει και το πώς η επιλογή ιδιωτικής ασφάλισης επενεργεί στις στάσεις για το ασφαλιστικό είναι το ερώτημα στο οποίο επικεντρωνόμαστε στην συνέχεια.

4. Ποιος έχει ιδιωτική ασφάλιση και γιατί;

Η ερώτηση αν υπάρχει ιδιωτική ασφάλιση (συνήθως ασφάλιση ζωής) τέθηκε σε όσους ερωτώμενους εργάζονταν. Δεδομένου ότι η ιδιωτική συμπληρωματική ασφάλιση στην Ελλάδα αποδίδει κατά κανόνα ασφαλίσεις εφάπαξ ποσά (το συγκεντρωμένο ποσό δεν μετατρέπεται κατά την συνταξιοδότηση σε μηνιαίο ποσό με την μορφή), κρίθηκε ότι δεν θα είχε έννοια να τεθεί η ερώτηση αυτή στους συνταξιούχους. Δεδομένου του κύριου ενδιαφέροντος του ερωτηματολογίου στις στάσεις στην μεταρρύθμιση αλλά και για να εξασφαλιστεί η συνεργασία των ερωτώμενων, το ερωτηματολόγιο σκόπιμα δεν επεκτάθηκε σε ερωτήσεις για το ύψος της κάλυψης, το ύψος των ασφαλιστρών κλπ. Ο πίνακας 2 παραθέτει το προφίλ αυτών που απάντησαν ότι είχαν ιδιωτική ασφάλιση.

Πίνακας 2: Προφίλ αυτών που έχουν ιδιωτική ασφάλιση

		Δεν έχει ιδιωτική	Έχει ιδιωτική
Φύλο	Γυναίκα	86,3%	13,7%
	Άνδρας	76,6%	23,4%
Ηλικιακή ομάδα	20 έως 29	93,6%	6,4%
	30 έως 44	69,2%	30,8%
	45 έως 60	87,8%	12,2%
Μόρφωση	Πρωτοβάθμια	84,2%	15,8%
	Δευτεροβάθμια	85,3%	14,7%
	Τριτοβάθμια	78,9%	21,1%
Ταμείο ασφάλισης	ΙΚΑ	86,4%	13,6%
	ΟΑΕΕ + Ελ. Επ.	78,2%	21,8%
	ΔΕΚΟ + Δημόσιο	68,6%	31,4%
Εισόδημα	Έως €1000	100%	0%
	€1000 έως €3000	83,4%	16,6%
	€3000 και άνω	67,9%	32,1%
Σύνολο		81,5%	18,5%

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Στο σύνολο 712 ατόμων του δείγματος που ερωτήθηκαν, μια μη αμελητέα μερίδα 18,5%, λίγο λιγότερο από ένας στους πέντε, διαθέτει κάποια μορφή ιδιωτικής κάλυψης, με την έννοια ότι καταβάλλουν ασφαλίστρα. (Για τον λόγο αυτό, και δεδομένου ότι η απόδοση εφάπαξ ποσών από ασφαλίσεις ζωής συνήθως συμπίπτει με την συνταξιοδότηση, η αντίστοιχη ερώτηση δεν τέθηκε στους συνταξιούχους). Τα άτομα που συμμετέχουν σε βαθμό είναι άνδρες στην παραγωγική ηλικία 30-44 ετών. Ιδιωτική ασφάλιση τείνουν να έχουν οι πιο εύποροι, και αυτοί με πανεπιστημιακή

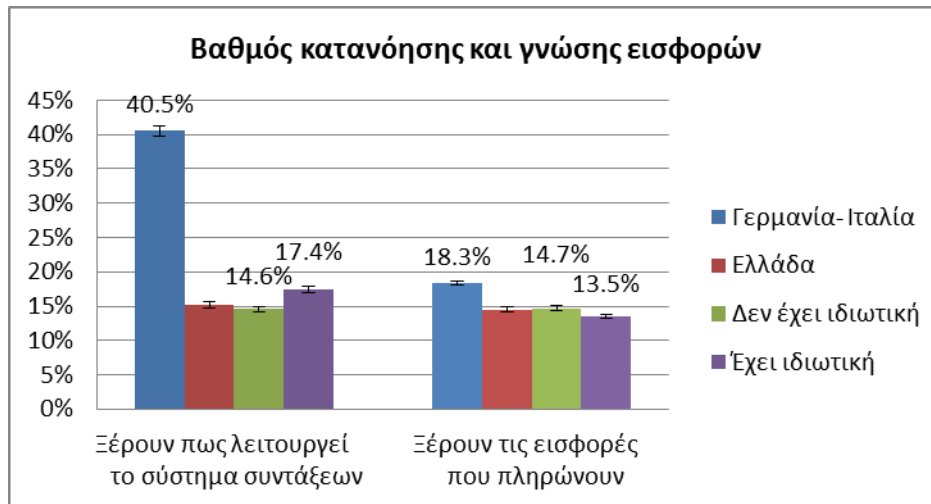
εκπαίδευση. Ως προς τα Ταμεία ασφάλισης, ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ φαίνεται να δραστηριοποιούνται λιγότερο από τους αυτοαπασχολούμενους (ΟΑΕΕ) αλλά και του Δημοσίου και των Ειδικών Ταμείων. Το τελευταίο μπορεί να οφείλεται στο ότι αυτοί που έχουν ιδιωτική ασφάλιση είναι πιο εύποροι, αλλά μπορεί να έχει να κάνει και το κατά πόσον η προσφερόμενη κάλυψη (το ποσοστό αναπλήρωσης) των ταμείων είναι ικανοποιητική ή όχι. Το ποιο από αυτά ισχύει δεν μπορεί να προκύψει από απλές πινακοποιήσεις και θα είναι το αντικείμενο της πολυμεταβλητής ανάλυσης της επόμενης ενότητας.

Η ανάγκη πολυμεταβλητής ανάλυσης προκύπτει και αν εξεταστούν και το τι σημαίνει η επιλογή ιδιωτικής ασφάλισης για τον βαθμό κατανόησης του θέματος των συντάξεων. (Διάγραμμα 3). Το διάγραμμα, βεβαίως, αποτυπώνει το χάσμα κατανόησης μεταξύ Ελλήνων και των λοιπών ευρωπαίων που απάντησαν την ίδια ερώτηση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αυτοί που έχουν ιδιωτική ασφάλιση διαφοροποιούνται μεν από σύνολο της χώρας, αλλά όχι δραστικά⁸. Αυτοί που έχουν ιδιωτική ασφάλιση τείνουν να έχουν καλύτερη κατανόηση του τρόπου λειτουργίας του συστήματος αλλά μικρότερο ενδιαφέρον για τις δικές τους εισφορές.

Αντίστοιχα, αν εξεταστεί το πώς τοποθετούνται αυτοί που έχουν ιδιωτική ασφάλιση σε υποθετικά σενάρια αντιμετώπισης του ασφαλιστικού (αύξηση εισφορών, μείωση σύνταξης, αύξηση ηλικίας συνταξιοδότησης) στο Διάγραμμα 4, ακολουθούν την γενική τάση άρνησης της χώρας, με μια σαφή όμως διαφοροποίηση όμως στην πρόκριση αύξησης εισφορών για την αντιμετώπιση του ασφαλιστικού.

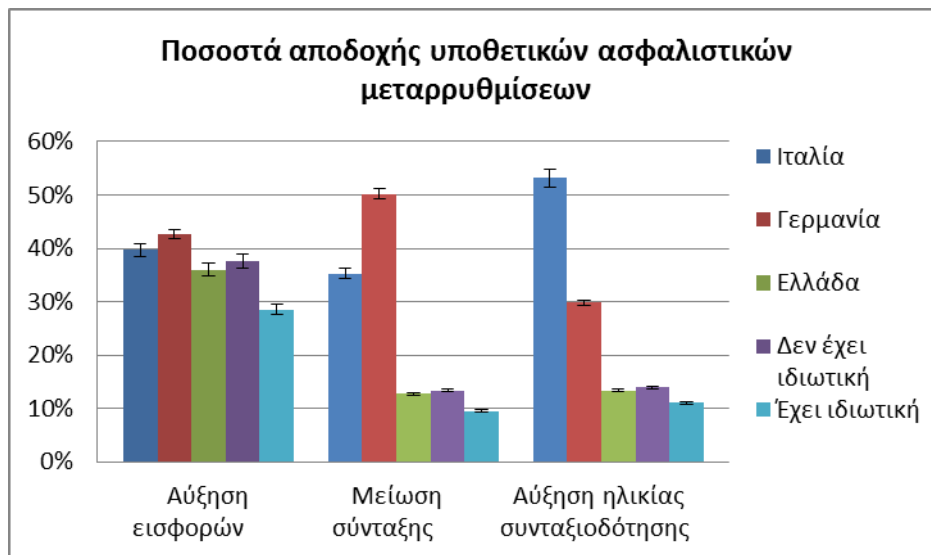
⁸ Οι διαφορές σε κάθε περίπτωση είναι στατιστικά σημαντικές – βλ. στατιστικά περιθώρια σφάλματος στο Διάγραμμα 3.

Διάγραμμα 3

Πηγή: Έρευνα γνώμης (Ελλάδα). Boeri et al (2005).

Διάγραμμα 4

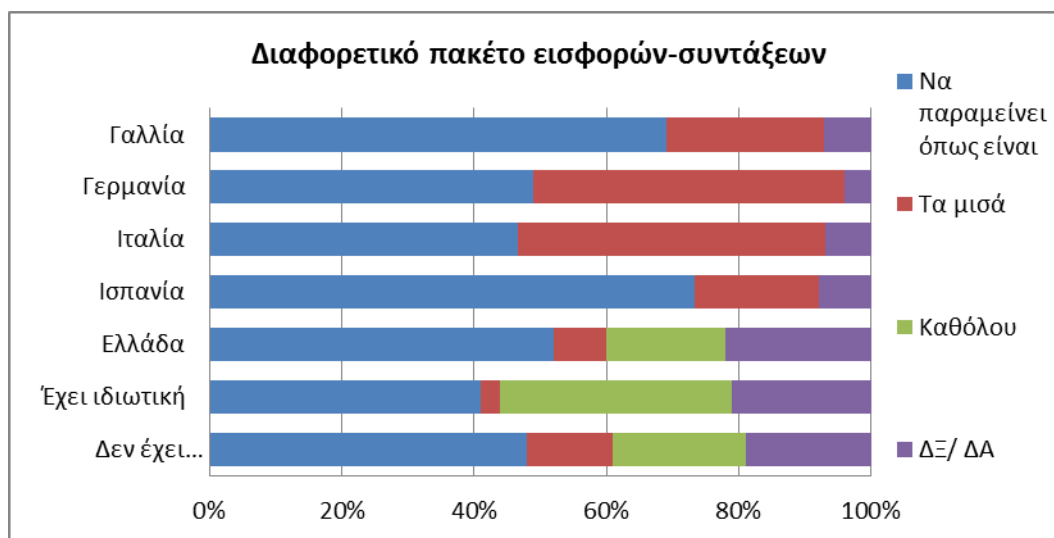

Πηγή: Έρευνα γνώμης (Ελλάδα). Boeri et al (2005).

Οι Boeri et al απηύθυναν μια υποθετική ερώτηση: Να παραμείνει το σύστημα ως είναι, να πάρω την μισή σύνταξη με τις μισές εισφορές, Στην ερώτηση αυτή οι χώρες που είχε προχωρήσει η μεταρρύθμιση συντάξεων (Γερμανία, Ιταλία) ήταν πιο δεκτικές στον περιορισμό της κάλυψης από ότι αυτές όπου οι μεταρρυθμίσεις ήταν πίσω (Ισπανία, Γαλλία). Ο συντηρητισμός αυτός βρίσκεται απόηχο στην Ελλάδα. Στην περίπτωση της Ελλάδας, όμως προστέθηκε και μια τρίτη επιλογή πλήρους αποδέσμευσης από το σύστημα ασφάλισης – δηλαδή «να μην πληρώνω καθόλου εισφορές». Αποτέλεσμα είναι ότι οι Έλληνες, σε αντίθεση με τους άλλους

ευρωπαίους, δεν είναι σε θέση να φανταστούν πώς θα μπορούσε να είναι ένα ενδιάμεσο (μεικτό) σύστημα και προκρίνουν την μηδενιστική λύση πλήρους κατάργησης ('Καθόλου'. Η τάση αυτή πλήρους απόρριψης είναι σημαντικά μεγαλύτερη σε αυτούς που έχουν επιλέξει ιδιωτική ασφάλιση, οι οποίοι με αυτόν τον τρόπο εκφράζουν μια επιθυμία αποδέσμευσης.

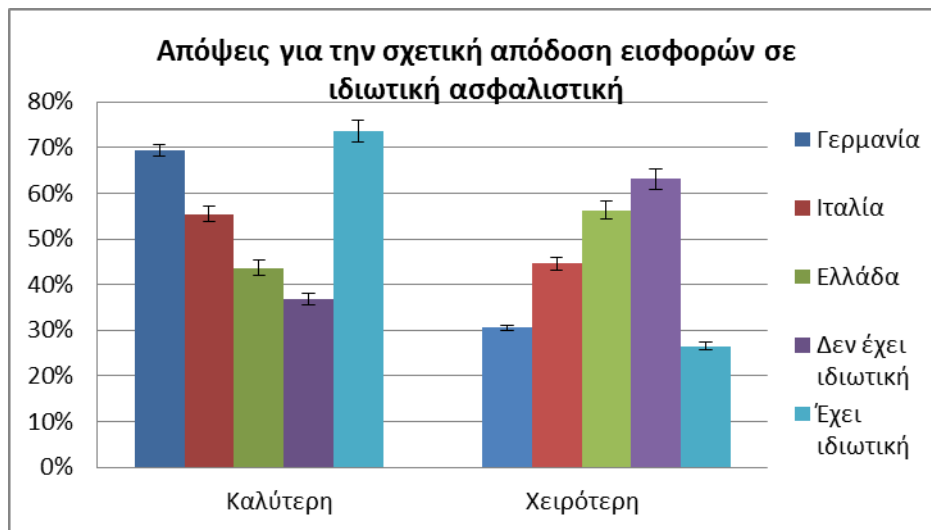
Διάγραμμα 5

Πηγή: Έρευνα γνώμης (Ελλάδα). Boeri et al (2005).

Ένα από τα παράδοξα της Ελλάδας είναι ότι η απορριπτική τάση απέναντι στην κοινωνική ασφάλιση δεν εκφράζεται σε κάποια υπεροχή των εναλλακτικών λύσεων (Διάγραμμα 6). Οι Έλληνες εκτιμούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους ευρωπαίους ότι η σχετική απόδοση εισφορών στην ιδιωτική ασφάλιση είναι χειρότερη. Αυτοί που έχουν διαλέξει την ιδιωτική ασφάλιση, βεβαίως, δεν συμερίζονται την άποψη αυτή.

Διάγραμμα 6

Πηγή: Έρευνα γνώμης (Ελλάδα). Boeri et al (2005).

Το ερωτηματολόγιο απηύθυνε μια σειρά ερωτήματα σε αυτούς που είχαν ιδιωτική ασφάλιση (Γιατί έχω – Πίνακας 3) και άλλα στους υπόλοιπους για τους λόγους που δεν έχουν.

Εξετάζοντας τους λόγους απόκτησης ιδιωτικής ασφάλισης, ο πλέον δημοφιλής είναι η ανεπάρκεια της κρατικής σύνταξης, πολύ εντονότερη σε Ταμεία με χαμηλό ποσοστό αναπλήρωσης ή συνταξιοδότηση με σύστημα κλάσεων (ΟΑΕΕ). Η συνολικά απορριπτική απάντηση (‘Δεν θα πάρω σύνταξη’) είναι πιο δημοφιλής στους ασφαλισμένους του ΙΚΑ (ελλείμματα) και στους πιο εύπορους (ύπαρξη πλαφόν). Ως μορφή επένδυσης επέλεξαν μόλις το 18%, που τείνουν να βρίσκονται στο Δημόσιο και στις ΔΕΚΟ. Τέλος ένα 15% δεν το επέλεξαν μόνοι τους, αλλά (προφανώς) ως κάποια μορφή επαγγελματικής ασφάλισης- πιο κοινό στους νέους, στις γυναίκες, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Πίνακας 3: Γιατί έχω ιδιωτική ασφάλιση; Απόψεις αυτών που έχουν επιλέξει.

		Δεν πάρει σύνταξη	Θα Η σύνταξη δεν φτάνει	Μορφή επένδυσης	Δεν επέλεξε ίδιος	το ο
Φύλο	Γυναίκα	32,7%	28,6%	12,2%	26,5%	
	Άνδρας	21,9%	49,3%	21,9%	6,8%	
Ηλικιακή ομάδα	20 έως 29	30,8%	23,1%	7,7%	38,5%	
	30 έως 44	32,9%	47,1%	20,0%	0,0%	
	45 έως 60	0,0%	29,2%	16,7%	54,2%	
Μόρφωση	Πρωτοβάθμια	0,0%	53,8%	0,0%	46,2%	

	Δευτεροβάθμια	0,0%	40,9%	27,3%	31,8%
	Τριτοβάθμια	36,8%	39,1%	18,4%	5,7%
Ταμείο	ΙΚΑ	43,3%	25,0%	23,3%	8,3%
ασφάλισης	ΟΑΕΕ + Ελ. Επ.	27,3%	72,7%	0,0%	0,0%
	ΔΕΚΟ + Δημόσιο	0,0%	44,4%	29,6%	25,9%
Εισόδημα	Έως €1000	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	€1000 έως €3000	16,7%	47,2%	20,8%	15,3%
	€3000 και άνω	40,0%	32,0%	14,0%	14,0%
Σύνολο	Σύνολο	26,2%	41,0%	18,0%	14,8%

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Η άλλη όψη του νομίσματος είναι οι λόγοι που δεν έχουν επιλέξει ασφάλιση η πλειοψηφία του δείγματος (Πίνακας 4). Αν και το δείγμα είναι μοιρασμένο, οι πιο δημοφιλείς απαντήσεις είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης και δυσπιστία (περισσότερο σε λιγότερο μορφωμένους, φτωχότερους, γηραιότερους) και το υψηλό κόστος (αυτοτελώς απασχολούμενοι, γυναίκες, μέσες ηλικίες). «Δεν χρειάζεται» είναι μειοψηφική τάση (εκτός από το Δημόσιο), ενώ «καλύπτεται από το Ταμείο μου» αναφέρεται από εργαζόμενους του Δημοσίου και τους μεγαλύτερους σε ηλικία). Τέλος η έλλειψη ενημέρωσης είναι ένας δείκτης της μικρής διεξόδου της ιδιωτικής ασφάλισης στην Ελληνική οικογένεια – αναφέρεται από τις ομάδες που θα ενδιαφέρονταν να συμπληρώσουν τις αποδοχές τους αλλά δεν γνωρίζουν πώς (νέοι, πιο εύποροι).

Πίνακας 4: Γιατί δεν έχω; Απόψεις αυτών χωρίς ιδιωτική ασφάλιση

		Υψηλό κόστος	Δεν χρειάζεται	Καλύπτεται από Ταμείο	Έλλειψη ενημέρωσης	Έλλειψη εμπιστοσύνης σε ιδιωτικές
Φύλο	Γυναίκα	40.5%	4.8%	15.2%	8.9%	30.5%
	Άνδρας	23.4%	11.0%	16.1%	15.6%	33.9%
Ηλικιακή ομάδα	20 έως 29	24.1%	11.4%	12.7%	31.0%	20.9%
	30 έως 44	47.9%	6.5%	10.1%	3.6%	32.0%
	45 έως 60	25.6%	5.0%	24.4%	1.9%	43.1%
Μόρφωση	Πρωτοβάθμια	38.2%	0.0%	7.3%	12.7%	41.8%
	Δευτεροβάθμια	45.1%	9.1%	14.6%	5.5%	25.6%
	Τριτοβάθμια	24.3%	8.2%	17.9%	15.7%	34.0%
Ταμείο ασφάλισης	ΙΚΑ	38.6%	3.5%	12.0%	17.1%	28.8%
	ΟΑΕΕ + Ελ. Επ.	46.3%	0.0%	16.7%	0.0%	37.0%
	ΔΕΚΟ + Δημόσιο	5.2%	24.7%	37.7%	0.0%	32.5%
Εισόδημα	Έως €1000	29.8%	0.0%	6.4%	6.4%	57.4%
	€1000 έως €3000	32.4%	9.4%	19.0%	8.5%	30.7%

	€3000 και άνω	36.4%	4.5%	6.8%	28.4%	23.9%
Σύνολο	Σύνολο	32.9%	7.6%	15.6%	11.9%	32.0%

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

5. Υποδείγματα σχηματισμού απόψεων με πολλαπλές μεταβλητές

Τα ευρήματα της προηγούμενης ενότητας, όσο και αν είναι ενδιαφέροντα, θα μπορούσαν να δημιουργούνται από απλές στατιστικές συσχετίσεις και συμπτώσεις. Από την άλλη πλευρά υπάρχει η πιθανότητα ουσιαστικές αιτιακές συσχετίσεις να αποκρύπτονται στις μονομεταβλητές αναλύσεις. Τα ευρήματα από μόνα τους προδιαθέτουν ότι η σχέση στάσεων / επιλογής ιδιωτικής ασφάλισης είναι σύνθετες και να έχουν διαφορετική σημασία για διαφορετικά άτομα. Για τον σκοπό αυτόν, η παρούσα ενότητα εξετάζει στατιστικά υποδείγματα τα οποία έχουν την δυνατότητα να εξετάσουν στατιστικές συσχετίσεις σε ένα περιβάλλον με πολλαπλές μεταβλητές και να προσπαθήσουν έτσι να προσεγγίσουν καλύτερα τις αιτιακές σχέσεις.

Το πρώτο θέμα που θα εξεταστεί είναι το θέμα της επιλογής ιδιωτικής ασφάλισης: *Ποιοι, δηλαδή, έχουν ιδιωτική ασφάλιση;*

Το περίπλοκο της σχέσης είναι πιθανόν να οφείλεται στην ταυτόχρονη επιρροή πλήθος παραγόντων. Αν επιθυμούμε να εκτιμήσουμε την ‘προστιθέμενη αξία’ ενός εκάστου παράγοντα, *συνεκτιμώντας* την επίδραση άλλων πιθανών επιδράσεων, πρέπει να εγκαταλειφθούν οι μονοδιάστατες πινακοποιήσεις και περιγραφικές προσεγγίσεις. Για τον σκοπό αυτό προσφέρονται διάφορες στατιστικές προσεγγίσεις⁹.

Η πιο γνωστή και ευρέως χρησιμοποιούμενη είναι η πολυμεταβλητή ανάλυση probit. (Kennedy 2003, Cameron and Trivedi 2005) Στην ανάλυση αυτή η *εξαρτημένη* μεταβλητή είναι μια διχοτομική μεταβλητή (στην περίπτωσή μας, αν διαθέτει ιδιωτική ασφάλισης) ενώ η πρόβλεψη ανάγεται στη *πιθανότητα* άτομο συγκεκριμένων χαρακτηριστικών να έχουν τέτοια ασφάλιση. Η πιθανότητα αυτή

⁹ Αντίστοιχη είναι και η προσέγγιση των Boeri et al 2002, 2005, Boeri and Tabelini 2011, και των Fourati and O’Donoghue 2009 για την Ιρλανδία που αποπειρώνται πολυμεταβλητή ανάλυση.

είναι συστηματική συνάρτηση ατομικών και άλλων χαρακτηριστικών, ενώ η βασική υπόθεση είναι ότι το σφάλμα ακολουθεί την κανονική κατανομή. Αλγεβρικά:

Έστω ότι έχουμε μια διχοτομική μεταβλητή y που μπορεί να πάρει τιμές 0 και 1, και μία ομάδα από μεταβλητές x_1, x_2, \dots, x_k

$$y_i^* = \beta_0 + \beta_1 x_{1i} + \dots + \beta_k x_{ki} + \varepsilon_i \quad (1)$$

$$\varepsilon_i \sim N(0,1) \quad (2)$$

$$y_i = \begin{cases} 1, & \text{αν } y_i^* > 0 \\ 0, & \text{αν } y_i^* \leq 0 \end{cases} \quad (3)$$

$$P(y_i = 1) = P(y_i^* > 0) = P(-\varepsilon_i \leq \beta_0 + \beta_1 x_{1i} + \dots + \beta_k x_{ki}) = \Phi(\beta_0 + \beta_1 x_{1i} + \dots + \beta_k x_{ki}) \quad (4)$$

Η ερμηνεία του υποδείγματος αυτή συνεπώς είναι ότι υπάρχει μια μη παρατηρήσιμη συνεχής μεταβλητή y_i^* – στην περίπτωσή μας ‘στάση υπέρ της ιδιωτικής κάλυψης’ – τα αποτελέσματα της οποίας γίνονται ορατά, δηλαδή επιλέγεται ιδιωτική ασφάλιση, αν η συνεχής μεταβλητή υπερβεί κάποιο ‘κατώφλι’ (Kennedy 2003).

Πίνακας 5: Probit για ‘Ποιος έχει ιδιωτική ασφάλιση’

	1			2			3		
	Reduced form								
	Coeff	SE	Sig.	Coeff	SE	Sig.	Coeff	SE	Sig.
Άνδρας	0,435	0,136	***	0,391	0,138	***	0,402	0,144	***
Ηλικία 20-30	-0,934	0,173	***	-0,940	0,175	***	-0,975	0,184	***
Ηλικία 45-60	-0,754	0,164	***	-0,780	0,168	***	-0,611	0,174	***
Δευτεροβάθμια	0,090	0,249		0,023	0,253		-0,127	0,266	
Τριτοβάθμια	0,233	0,231		0,201	0,232		0,138	0,250	
Εργαζόμενος	-1,516	0,259	***	-1,511	0,261	***	-1,621	0,278	***
Log(Εισόδημα)	1,071	0,173	***	1,114	0,176	***	1,023	0,182	***
ΟΑΕΕ	0,131	0,188		0,120	0,189		-0,036	0,201	
ΔΕΚΟ+Δημόσιο	0,774	0,175	***	0,853	0,183	***	0,881	0,191	***
Αριστερά	-0,608	0,220	***	-0,659	0,225	***	-0,513	0,226	**
Κατανόηση συστ.				0,276	0,174		0,104	0,183	
Γνώση εισφορές				-0,226	0,204		-0,191	0,203	
Καλύτ. απόδοση							0,875	0,140	***
Constant	-7,978	1,299	***	-8,285	1,313	***	-7,875	1,359	***
	Obs=712			Obs=712			Obs=712		
	LR chi2(10)=149,41			LR chi2(12)=153,05			LR chi2(13)=194,20		
	Prob>chi2=0,000			Prob>chi2=0,000			Prob>chi2=0,000		
	Pseudo R2=0,218			Pseudo R2=0,223			Pseudo R2=0,283		

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Κρίσιμες *ανεξάρτητες* μεταβλητές για την εξήγηση του ποιος έχει ιδιωτική ασφάλιση είναι η ηλικία, το φύλο και το εισόδημα. Σημαντικό ρόλο παίζει αν κάποιος εργάζεται (άρα δεν είναι άνεργος, νοικοκυρά, φοιτητής), όπως και η πολιτική (ιδεολογική) τοποθέτηση στην Αριστερά. Το Ταμείο που διαφοροποιείται αυξάνοντας την πιθανότητα σημαντικά είναι αυτό του Δημοσίου ή των Ειδικών Ταμείων. Στα ταμεία αυτά η διαχωριστική γραμμή μεταξύ εταιρικών και κοινωνικών παροχών είναι σκόπιμα αδιαφανής (Tinios 2011), με αποτέλεσμα την σκλήρυνση στάσεων, καθώς υπάρχει η πεποίθηση ότι η ‘σύνταξη είναι από δικά μας λεφτά’. Αντίθετα, η μονομεταβλητή σχέση με τον ΟΑΕΕ φαίνεται ότι οφείλεται σε συσχέτιση με το εισόδημα και για τον λόγο αυτό είναι στατιστικά ασήμαντη.

Η προσθήκη της κατανόησης του πώς λειτουργεί το σύστημα (εξίσωση 2) *αυξάνει* την τάση αποδέσμευσης (αν και υπολείπεται ελάχιστα τι του να είναι στατιστικά σημαντικό). Αντιθέτως το αν κάποιος γνωρίζει με κάποια ακρίβεια πόσο πληρώνει στην κοινωνική ασφάλιση δεν είναι στατιστικά σημαντική, μεν όμως είναι αρνητική – (υποδηλώνοντας ίσως μια έλλειψη ενδιαφέροντος;)

Αν προστεθεί ως ανεξάρτητη μεταβλητή η άποψη ότι η ιδιωτική ασφάλιση είναι πιο αποδοτική (εξίσωση 3) η στατιστική εξήγηση βελτιώνεται θεαματικά. Με αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται κατά κάποιο τρόπο ότι η επιλογή ιδιωτικής ασφάλισης είναι αποτέλεσμα οικονομικού υπολογισμού - όπως θα ήταν αναμενόμενο. Η επίπτωση στις επιμέρους παραμέτρους είναι στη περαιτέρω μείωση της διαφοροποίησης του ΟΑΕΕ και την μείωση (στο μισό) της επίπτωσης της κατανόησης.

Δύσκολα όμως θα θεωρούσε κανείς ότι η άποψη για το αν η ιδιωτική ασφάλιση έχει καλύτερη απόδοση ή όχι είναι ανεξάρτητη μεταβλητή. Για παράδειγμα, η γνώση του συστήματος μπορεί να επηρεάζει την αντίληψη για την σχετική απόδοση της ιδιωτικής ασφάλισης, η οποία με την σειρά της να επηρεάζει την απόφαση απόκτησης ιδιωτικού πακέτου. Με τεχνικούς όρους έχουμε ένα θέμα ταυτόχρονης επιρροής (simultaneous determination) . Ο εννοιολογικά απλούστερος τρόπος να χαρακτηριστεί αυτή η σχέση είναι αν η διαδικασία είναι επάλληλη (recursive): Δηλαδή ένα άτομο, *πρώτα* σχηματίζει μια άποψη για το αν η ιδιωτική ασφάλιση είναι

ή όχι αποδοτική και, έχοντας διαμορφωμένη άποψη, εξετάζει αν προσφέρεται κατάλληλο πακέτο και αν θα το αποκτήσει.

Πίνακας 6: Επάλλληλο υπόδειγμα για τον αν η ιδιωτική ασφάλιση είναι πιο αποδοτική και το 'Ποιος έχει ιδιωτική ασφάλιση'

	Καλύτερη απόδοση - 1			Έχει ιδιωτική - 2			Έχει ιδιωτική - 3		
	Coeff	SE	Sig.	Coeff	SE	Sig.	Coeff	SE	Sig.
Ανδρας	0,159	0,104		0,406	0,135	***	0,438	0,140	***
Ηλικία 20-30	-0,108	0,123		-0,903	0,177	***	-0,937	0,181	***
Ηλικία 45-60	-0,566	0,130	***	-0,808	0,245	***	-0,657	0,166	***
Δευτεροβάθμια	0,658	0,187	***						
Τριτοβάθμια	0,258	0,177							
Εργαζόμενος				-1,494	0,253	***	-1,621	0,266	***
Log(Εισόδημα)				1,148	0,178	***	1,081	0,182	***
ΟΑΕΕ	0,583	0,154	***	0,140	0,238		0,040	0,194	
ΔΕΚΟ+Δημόσιο	0,248	0,155		0,867	0,203	***	0,887	0,187	***
Εκτός Αθηνών				-0,143	0,133		-0,118	0,137	
Αριστερά	-0,287	0,156	*	-0,624	0,251	**	-0,456	0,223	**
Γνώση PAYG	0,421	0,142	***	0,240	0,244		0,064	0,180	
Γνώση εισφορές	-0,091	0,145		-0,259	0,205		-0,221	0,204	
Predicted απόδοση				0,090	0,887				
Καλύτ. Απόδοση							0,852	0,139	***
Constant	-0,556	0,191	***	-8,387	1,418	***	-8,209	1,352	***
	Obs=712			Obs=712			Obs=712		
	LR chi2(9)=66,98			LR chi2(11)=152,51			LR chi2(12)=192,15		
	Prob>chi2=0,000			Prob>chi2=0,000			Prob>chi2=0,000		
	Pseudo R2=0,068			Pseudo R2=0,222			Pseudo R2=0,280		

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Ο πίνακας 6 παρουσιάζει ένα τέτοιο υπόδειγμα. Οι μεταβλητές της εξίσωσης 3 του προηγούμενου πίνακα έχουν κατανεμηθεί σε αυτές που επηρεάζουν την άποψη αν η ιδιωτική ασφάλιση έχει καλύτερη απόδοση (εξίσωση 1) και σε αυτές που επηρεάζουν την απόδοση της απόκτησης λαμβάνοντας υπόψη την συσχέτιση με την καλύτερη απόδοση. Ορισμένες μεταβλητές επηρεάζουν *μόνο* την εκτίμηση απόδοσης, (παιδεία), άλλες *μόνο* την ύπαρξη ιδιωτικού πακέτου (εισόδημα, εργαζόμενος), οι περισσότερες και τις δύο. Η διαφορά με τον πίνακα 5 είναι ότι, αντί της μεταβλητής για την άποψη απόδοσης αντικαθίσταται στην εξίσωση 2 του πίνακα 6 η *προβλεπόμενη τιμή* (*predicted value*) από την εξίσωση 1 (δηλαδή η προβαλλόμενη πιθανότητα κάποιος

με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του κάθε ατόμου να εκφράσει την άποψη για καλύτερη απόδοση).

Η κατανόηση του συστήματος υπεισέρχεται πολύ σημαντικά στην εκτίμηση του αν η ιδιωτική ασφάλιση έχει καλύτερη απόδοση. Ενδιαφέρον είναι επίσης ότι ασφάλιση σε ταμείο ελευθέρων επαγγελματιών (δηλαδή ασφάλιση με βάση κλάσεις) ‘θεμελιώνει’ την άποψη για την καλύτερη εκτίμηση. Στην εξίσωση 2 που περιέχει την πιθανότητα κάποιος να θεωρεί ότι η ιδιωτική ασφάλιση είναι πιο αποδοτική, η μεταβλητή αυτή δεν είναι στατιστικά σημαντική, ενώ οι συντελεστές ελάχιστα διαφέρουν από μια εκτίμηση χωρίς την επίκληση της ταυτόχρονης επιρροής (simultaneity). Αν όμως συμπεριληφθεί κατ’ ευθείαν η ίδια η εκτίμηση η επιρροή της κατανόησης εξαφανίζεται. Το σημείο αυτό κατατείνει στο συμπέρασμα ότι η κατανόηση του διανεμητικού συστήματος είναι σημαντική βέβαια, αλλά επενεργεί ‘εγκεφαλικά’ μέσω της εκτίμησης ότι το ιδιωτικό σύστημα (σε συγκεκριμένες καταστάσεις) είναι πιο αποδοτικό. Αντίθετα η γνώση των εισφορών φαίνεται ότι έχει (ασταθή) αρνητική επίπτωση – πιθανώς οφειλόμενη σε αίσθηση αποδέσμευσης από την κοινωνική ασφάλιση που οδηγεί σε απώλεια ενδιαφέροντος.

Το τελευταίο σημείο προς διερεύνηση είναι η επίπτωση της επιλογής απόκτησης ιδιωτικής ασφάλισης. Είναι αυτό αποδέσμευση από την κοινωνική ασφάλιση ή έμμεση αποδοχή του συστήματος και συμπλήρωση; Οι Τήνιος και Πουπάκης 2010 βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν και κυρίως κατά πόσον οι ερωτώμενοι είναι διατεθειμένοι να συζητήσουν τυχόν αλλαγές στο ασφαλιστικό όρισαν ένα ‘δείκτη αδιαλλαξίας’ ο οποίος παίρνει 5 αξίες, όπου μεγαλύτερη αξία του δείκτη συνεπάγεται μεγαλύτερη αδιαλλαξία. Ο δείκτης στην ουσία μετρά το πόσο διατεθειμένοι είναι οι ερωτώμενοι να εξετάσουν υποθετικά σενάρια αλλαγών.

Πίνακας 7: Βαθμός Αντίστασης και επιλεγμένα χαρακτηριστικά του δείγματος

	Βαθμός Αντίστασης				
	Μεγάλη	Αρκετή	Ασαφής	Μικρή	Ελάχιστη
Σύνολο	10,7%	25,8%	35,6%	12,5%	15,4%
Ασφαλισμένοι	12,5%	21,1%	44,9%	10,0%	11,5%
Συνταξιούχοι	6,3%	37,5%	12,5%	18,8%	25,0%
Ιδιωτική	15,9%	27,3%	46,2%	8,3%	2,3%
Όχι ιδιωτική	11,7%	19,7%	44,7%	10,3%	13,6%
ΙΚΑ	7,5%	22,4%	34,4%	18,3%	17,4%

ΟΑΕΕ	24,7%	11,6%	42,5%	2,3%	18,9%
ΔΕΚΟ+Δημόσιο	4,7%	45,8%	33,7%	6,3%	9,5%

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Ο πίνακας 7 προσφέρει μια εικόνα του πώς κατανέμεται το δείγμα. Οι ασφαλισμένοι είναι λιγότερο διαλλακτικοί από τους συνταξιούχους, ενώ η ύπαρξη ιδιωτικής ασφάλισης φαίνεται να μετατοπίζει τις απόψεις προς την κατεύθυνση της *μεγαλύτερης* αδιαλλαξίας.

Για τις προοπτικές και την αποδοχή μεταρρυθμίσεων έχει σημασία πόσο δεκτικοί είναι οι πολίτες στον μεταρρυθμιστικό λόγο. Συνεπώς έχει σημασία να εξεταστεί αν υπάρχει και με ποιόν τρόπο επενεργεί η γνώση του συστήματος στον βαθμό διαλλακτικότητας. Το θέμα εδώ είναι μια πολυμεταβλητή ανάλυση αντίστοιχη της εξήγησης της επιλογής ιδιωτικής ασφάλισης. Η διαφορά με την προηγούμενη στατιστική προσέγγιση είναι ότι τώρα η εξαρτημένη μεταβλητή αφορά *‘βαθμούς αδιαλλαξίας’*, οι οποίοι κατατάσσονται ιεραρχικά μεταξύ 1=ελάχιστη αντίσταση και 5=μέγιστη αντίσταση. (Kennedy 2003, Cameron and Trivedi 2005). Αλγεβρικά:

$$y_i^* = \beta_0 + \beta_1 x_{1i} + \dots + \beta_k x_{ki} + \varepsilon_i \quad (5)$$

$$y = \begin{cases} 0, & \text{αν } y^* \leq 0 \\ 1, & \text{αν } 0 < y^* \leq \tau_1 \\ 2, & \text{αν } \tau_1 < y^* \leq \tau_2 \\ \dots \\ N, & \text{αν } \tau_{N-1} < y^* \end{cases} \quad (6)$$

Όπως και στο υπόδειγμα Probit υπάρχει μια συνεχόμενη μεταβλητή («βαθμός αδιαλλαξίας») η οποία όταν υπερβαίνει μια σειρά από *‘κατώφλια’* $\tau_1, \dots, \tau_{N-1}$ λαμβάνει μια σειρά από διακριτές αλλά ιεραρχικά τοποθετημένες αξίες. Το πρόγραμμα υπολογίζει και την αξία των κατωφλίων (CUT).

Άρα η εξαρτημένη μεταβλητή αναφέρεται σε βαθμό αδιαλλαξίας, με 5 ιεραρχημένες αξίες, όπου 1=ελάχιστη αντίσταση και 5=μέγιστη αντίσταση. Έτσι όσο μεγαλύτερη η επίπτωση κάποιας ανεξάρτητης μεταβλητής στο να αυξάνει την αδιαλλαξία, τόσο είναι μεγαλύτερη και θετική η υπολογιζόμενη παράμετρος. (Τήνιος 2010, σελ 496).

Πίνακας 8: Επεξήγηση στάσεων Αδιαλλαξίας

	Ordered Probit Αδιαλλαξία σε τιμές 1-5'			Probit αδιαλλαξία>2					
	Coeff	SE	Sig.	Coeff	SE	Sig.			
Ανδρας	0,334	0,077	***	0,331	0,077	***	0,564	0,102	***
Ηλικία 20-30	0,085	0,101		0,141	0,104		0,063	0,137	
Ηλικία 45-60	-0,188	0,101	*	-0,142	0,103		-0,486	0,133	***
Δευτεροβάθμια	0,247	0,115	**	0,266	0,116	**	0,762	0,152	***
Τριτοβάθμια	-0,632	0,104	***	-0,627	0,104	***	-0,515	0,137	***
ΟΑΕΕ	0,650	0,109	***	0,649	0,109		0,582	0,141	***
ΔΕΚΟ	0,475	0,097	***	0,453	0,098	***	0,514	0,127	***
Συνταξιούχος	-0,403	0,106	***	-0,327	0,111	***	0,177	0,151	
Log(Εισόδημα)	0,341	0,063	***	0,324	0,063	***	0,243	0,085	***
Αριστερά	-0,123	0,116		-0,107	0,116		0,036	0,152	
Άλλα/Αποχή	0,153	0,080	*	0,151	0,080	**	-0,210	0,106	**
Γνώση PAYG	-0,331	0,100	***	-0,335	0,101	***	-0,454	0,134	***
Γνώση εισφορές	0,257	0,118	**	0,264	0,119	***	0,681	0,156	***
Ιδιωτική				0,252	0,108	**	0,299	0,143	**
Cut 1	1,368	0,466		1,311	0,467				
Cut 2	1,886	0,467		1,831	0,468				
Cut 3	2,982	0,470		2,930	0,471				
Cut 4	4,048	0,476		4,001	0,477				
Constant							-2,601	0,638	***
	Obs=982			Obs=982			Obs=982		
	LR			LR			LR chi2(14)=220,05		
	chi2(13)=237,26			chi2(14)=242,65			Prob>chi2=0,000		
	Prob>chi2=0,000			Prob>chi2=0,000			Pseudo R2=0,172		
	Pseudo R2=0,081			Pseudo R2=0,083					

Πηγή: Έρευνα γνώμης.

Στο ιεραρχημένο probit και στο πώς επενεργούν η κατανόηση του συστήματος και η γνώση των εισφορών εστιάζεται το Τήνιος και Πουπάκης 2011. Στην εξίσωση 1, που αντιστοιχεί εν πολλοίς στο υπόδειγμά τους περιλαμβάνονται ως ανεξάρτητες μεταβλητές τόσο η κατανόηση του συστήματος, όσο και η γνώση των εισφορών. Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι οι δύο μεταβλητές είναι πολύ σημαντικές, παίζουν μεγάλο ρόλο στην διαμόρφωση κατηγορίας, αλλά επενεργούν προς αντίθετες κατευθύνσεις: Η κατανόηση του συστήματος προδιαθέτει για διαλλακτικότητα, η γνώση εισφορών προς αδιαλλαξία. ΙΚΑ και ΟΓΑ εμφανίζονται περίπου ουδέτερα, ενώ οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι ασφαλισμένοι στον Δημόσιο τομέα ως οι πλέον αδιάλλακτοι. Καθώς αυξάνεται η εκπαίδευση ευνοείται η διαλλακτικότητα,

ενώ το εισόδημα αυξάνει την αδιαλλαξία. Η πολιτική στάση που ενδυναμώνει την αδιαλλαξία είναι η *μη* συμμετοχή στις εκλογές (κατηγορία ‘Άλλη/Αποχή’).

Το κύριο εύρημα των εξισώσεων είναι ότι η ύπαρξη πακέτου ιδιωτικής ασφάλισης αυξάνει σημαντικά την πιθανότητα αδιαλλαξίας σε αλλαγές στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Οι ασφαλισμένοι στο ιδιωτικό αντιδρούν σαν να είχαν επενδύσει στο σημερινό σύστημα *κοινωνικής* ασφάλισης και επομένως επιθυμούν να μην απομειωθεί η επένδυσή τους. Μια πιθανή ερμηνεία είναι ότι δεν πιστεύουν ότι μια ενδεχόμενη μεταρρύθμιση θα μπορούσε να αποφέρει κάποιο οφέλη για τους ίδιους, αλλά μόνο να τους επιβαρύνει, και μάλιστα περισσότερο από τους λοιπούς...

Η εικόνα της πληροφόρησης και της στάσης που προκύπτει δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντική για τις προοπτικές συναινετικών μεταρρυθμίσεων. Στην Ελλάδα, όπως και στις μελέτες των Boeri et al 2002, 2005 και Boeri and Tabellini 2011, και Fourati and O’Donoghue, 2009, γενικά η γνώση βοηθά τις προοπτικές αλλαγών. Όμως, στην Ελλάδα διαφαίνεται και ένα άλλο είδος ‘στρατευμένης γνώσης’, η οποία εντάσσεται σε αμυντικές στρατηγικές συγκεκριμένων κλάδων που έχουν κύριο στόχο να προφυλαχθούν τα κλαδικά προνόμια. Στο πλαίσιο αυτό, η διάσταση διαγενεακής ισορροπίας ή γίνεται αντιληπτή μόνο από αυτούς που δεν έχουν άμεσο κλαδικό συμφέρον, ή, αντίστοιχα, γίνεται αντιληπτή και αγνοείται. Αντίστοιχα (και σε αντιδιαστολή με τους Fourati and O’Donoghue, 2009, ιδεολογικές ή ‘αλτρουιστικές’ εκτιμήσεις στην Ελλάδα περνούν μέσα από το φίλτρο της ένταξης σε Ταμεία και ομάδες συμφερόντων. Το ότι η γνώση εισφορών μερικά αναιρεί την κατανόηση του συστήματος πιθανόν οφείλεται σε κυριαρχία διεκδικητικών θέσεων του είδους ‘Οι συντάξεις είναι δικά μας λεφτά’ που μάλλον ενδυναμώνουν την αντίσταση σε αλλαγές. Η ύπαρξη ιδιωτικής ασφάλισης προσαρμόζεται στο ισχύον σύστημα και ενδυναμώνει την ‘δέσμευση πορείας’ (Path dependence), η οποία είναι και το βασικό συστατικό της πολιτικής οικονομίας της κοινωνικής ασφάλισης.

6. Συμπέρασμα: Οι αλλαγές στο ασφαλιστικό

Αλλαγές στο ασφαλιστικό ήλθαν στην Ελλάδα, τελικά, ως αποτέλεσμα της κρίσης χρέους και της υιοθέτησης του Μνημονίου τον Μάιο 2010, ένα χρόνο μετά την διεξαγωγή της έρευνας γνώμης. Η εκλογική εκστρατεία του Σεπτεμβρίου του 2009

αγνόησε τεχνηέντως το ζήτημα των συντάξεων: Όταν ετέθη θέμα κατά την προεκλογική περίοδο, το ασφαλιστικό ορίστηκε ως ζήτημα απλής εξυπηρέτησης των ασφαλισμένων (χρόνος απονομής συντάξεων) και όχι εξασφάλισης συνταξιούχων. Η προσγείωση στην πραγματικότητα ήταν ταχύτατη, αφού η διεθνής κοινή γνώμη απεδείχθη καλύτερα πληροφορημένη για τα ‘μυστικά του ασφαλιστικού συστήματος’ από ότι η Ελληνική. Κρίσιμο ρόλο στο τελευταίο έπαιξε η διάδοση πληροφοριών που κατέστη δυνατή μέσω της «Ανοικτής Διαδικασίας Συντονισμού» της ΕΕ και την δημοσίευση συντονισμένων προβολών του ασφαλιστικού συστήματος 2010-2060 (EPC 2009, βλ επίσης Tinios 2010β). Οι προβολές αυτές (ελλείψει άλλων) προσέφεραν και το απαραίτητο ποσοτικό υπόβαθρο για τις παρεμβάσεις του N3863/10. (IMF 2010).

Στην διαδικασία που οδήγησε στην νομοθετική παρέμβαση η συμμετοχή της κοινής γνώμης ήταν ελάχιστη – η μεταρρύθμιση ήταν κάτι που επεβλήθη ‘άνωθεν’ (Τήνιος 2010α, Ματσαγγάνης 2010, Στεργίου και Σακελλαρόπουλος 2011), ενώ ο βαθμός κατανόησης των τεκταινομένων ήταν ελλιπής. Ακόμη και στα τέλη του 2011, 18 μήνες μετά, δεν είναι ακόμη σαφές τι άλλαξε, για ποιόν, πότε και γιατί. Μέσα στο γενικό σύνολο μεταρρυθμίσεων που περιέχονται στο μεσοπρόθεσμο σχέδιο του Μνημονίου, ο ρόλος των συντάξεων είναι ασαφής, όπως και η ισορροπία μεταξύ διαρθρωτικών αλλαγών και γενικευμένων εισοδηματικών περιορισμών.

Την περίοδο που οδήγησε στις αλλαγές αλλά και μετά, η στάση της κοινής γνώμης έπαιξε ένα ρόλο που στην καλύτερη περίπτωση ήταν παθητικός και στην χειρότερη έντονα αρνητικός. Η έρευνα γνώμης που εξετάσαμε, που διεξήχθη λίγους μήνες πριν αρχίσουν οι διεργασίες μεταρρύθμισης δίδει μια ερμηνεία γιατί: Η κοινή γνώμη –στο μέτρο που ασχολείται- βλέπει το θέμα των συντάξεων ως ένα παιχνίδι μηδενικού ή ακόμη και αρνητικού αθροίσματος μεταξύ κλάδων. Σε ένα τέτοιο παιχνίδι προτιμά να μην εμπλακεί καθόλου, αλλά όταν εμπλέκεται δεν έχει τις γνώσεις και τις δυνατότητες να εκτιμήσει τα ίδια της τα συμφέροντα. Αδυνατώντας να φανταστεί το μέλλον, υποχωρεί σε ένα αμυντικό συντηρητισμό όπου το μέγιστο αγαθό είναι μόνο η υπεράσπιση του στάτους κβο.

Στο πλαίσιο αυτό, η θέση και ο ρόλος της ιδιωτικής ασφάλισης είναι ασαφής. Ελλείψει ρητού ρόλου, ο κλάδος αναπτύσσεται αμυντικά οι δε στάσεις απέναντι στην

ιδιωτική ασφάλιση εντάσσονται στην γενική στάση για το ασφαλιστικό. Η επιλογή ιδιωτικής ασφάλισης φαίνεται να γίνεται κατανοητή ως άλλη μια επένδυση στο status quo, μια επένδυση που και αυτή πρέπει να τύχει υπεράσπισης.

Συνεπώς, όσο δεν υφίσταται αρχιτεκτονική του συστήματος που να έχει σαφή ρόλο και να γίνει κατανοητό το πώς η ιδιωτική μπορεί να βοηθήσει την κοινωνική, τόσο θα σκληραίνουν οι στάσεις.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Agnieszka, C. (2000). “Pension Reform and Public Information in Poland”, Social Protection Discussion Paper 0019, The World Bank.
- Barr, N. and Diamond, P. (2010). *Reforming pensions: A short guide*, New York and Oxford: Oxford University Press.
- Boeri, T., Börsch-Supan, A. and Tabellini, G. (2001). “Would you like to shrink the welfare state? The opinions of European citizens”, *Economic Policy*, 32, pp. 9-50.
- Boeri, T., Börsch-Supan, A. and Tabellini, G. (2002). “Pension Reforms and the Opinions of European citizens”, *American Economic Review*, 92, pp. 396-401.
- Boeri, T., Börsch-Supan, A. and Tabellini, G. (2005). “How would you like to reform your pension system? The opinions of German and Italian citizens” in Brooks, R. and A. Razin, *Social Security Reform: Financial and Political Issues in international Perspective*, Cambridge, pp. 333-352.
- Boeri, T., Tabellini G. (forthcoming). “Does information increase political support for pension reform?” *Public Choice*.
- Burtless, G.S. (2009). “Expanding participation in America’s workplace retirement system”, in M. A. Orenstein (ed), *Pensions, Social Security and the Privatisation of risk*, Columbia UP, pp. 40-71.
- Cameron, A. C. and Trivedi, P. K. (2005). “*Microeconometrics: Methods and Applications*”, Cambridge UP, Cambridge.
- Economic Policy Committee (EPC). (2009). “Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060)”, *European Economy*, 2.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press.
- ESSPROS, (2011). Social Protection, Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Featherstone, K., and Tinios, P. (2006). “Facing up to the Gordian Knot: The political economy of pension reform”, in E. Mossialos and M. Petmezidou, *Social Policy Developments in Greece*, Aldershot, Ashgate, pp. 174-193.
- Fourati, Abid Y. and O’Donoghue, C. (2009). “Eliciting Individual Preferences for Pension Reform”, Discussion Paper 2770, CESifo.

- Hinrichs, K. (2000). “Elephants on the move. Patterns of public pension reform in OECD countries”, *European Review*, 8 (3), pp. 353-378, Cambridge University Press.
- IMF (2010). “Greece: Stand-By Arrangement-Review Under the Emergency Financing Mechanism”, IMF Country Report 10/217.
- Kennedy, P. (2003). *A guide to Econometrics*, 5th edition, Blackwell, Oxford.
- Mitchell, O.S. and Zeldes, S.P. (1996). “Social security privatization: a structure for analysis”, *American Economic Review*, 86 (2), pp. 363-367.
- O’Donnell, O. and Tinios, P. (2003). “The Politics of Pension Reform: Lessons from Public Attitudes in Greece”, *Political Studies*, 51 (2), pp. 262-281.
- OECD (2011). International Gateway for Financial Education, www.Financialeducation.org
- OECD, (2010). Insurance Statistics Yearbook, Paris, also in <http://stats.oecd.org>
- OECD, (2011), *Greece: economic Surveys*, Paris.
- Pierson, P. (2000). “Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics”, *The American Political Science Review*, 94 (2), pp. 251-267.
- Schwarz, A.M. and Demirge-Kunt, A. (1999). “Taking Stock of Pension Reforms Around the World”, Mimeo, Washington DC: World Bank.
- Thaler, R.H. and Sunstein, C.R. (2009). *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness*, Revised edition, Penguin, NY.
- Tinios, P. (2005). “Pension Reform in Greece: ‘Reform by Instalments’ – A blocked process?”, *West European Politics*, 28, pp. 402-409. Also in: Featherstone, K. (ed), (2006). *Politics and Policy in Greece*, London, Routledge. (Ελληνική μετάφραση, ‘Η ασφαλιστική μεταρρύθμιση με δόσεις – μια φραγμένη διαδρομή’ Κ. Featherstone (επιμ), *Πολιτική στην Ελλάδα: η πρόκληση του εκσυγχρονισμού*. εκδόσεις Οκτώ, Αθήνα 2007, σελ 275-299.
- Tinios, P. (2010). “Vacillations around a Pension Reform Trajectory: time for a change?”, GreeSe paper 34, Hellenic Observatory Papers on Greece and Southern Europe, London School of Economics.
- Tinios, P. 2011, International Accounting Standards as catalysts for pension reform: Greek pensions and the public/private boundary, *Journal of European Social Policy*, vol.21 2, pp164-177.

- Tompson, W. with R.Price, 2009, *The Political Economy of Reform: Lessons from pensions, product markets and Labour Markets in ten OECD Countries*, OECD, Paris
- Whitehouse, E. (2000). “Pension Reform, Financial Literacy and Public Information: A Case Study of the United Kingdom”, Social Protection Discussion Paper 0004, The World Bank.
- Zweifel, P., (2000). “The Division of Labor between Private and Social Insurance” στο G. Dionne (ed), *Handbook of Insurance*, Huebner International Series on Risk, Insurance and Economic Security, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, σελ. 933-966.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Γιαννίτσης, Τ. (2007). *Το Ασφαλιστικό (ως ορφανό πολιτικής) και μια διέξοδος*, Πόλις, Αθήνα.
- Ματσαγγάνης, Μ. (2010). Βιώσιμες και δίκαιες συντάξεις σε μια ανοικτή κοινωνία, *Athens Review of Books*, Φεβρουάριος, σελ. 42-46.
- Στεργίου, Α. και Θ.Σακελλαρόπουλος (επιμ), (2011). *Η Ασφαλιστική μεταρρύθμιση: Ευρήματα, Προτάσεις, άρθρα*, Διόνικος, Αθήνα.
- Τήνιος, Π. (2003). *Ανάπτυξη με Αλληλεγγυη: Ένα πλαίσιο για τις Συντάξεις του νέου αιώνα*, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Τήνιος, Π. (2010α). Το κόστος της σιωπής και η αξία της αμφισβήτησης. Συντάξεις, προβληματισμός, χρεοκοπία, *Athens Review of Books*, Ιούλιος.
- Τήνιος, Π. (2010β). *Ασφαλιστικό: Μια μέθοδος ανάγνωσης*, Κριτική, Αθήνα.
- Τήνιος, Π. με Πουπάκης, Σ. (2010). “Πώς διαβάζει η κοινή γνώμη το ασφαλιστικό;”, στο Τήνιος (2010β), σελ 471-502.
- Τήνιος, Π. και Πουπάκης, Σ. (2011). “Από τι εξαρτάται η στάση απέναντι στην ασφαλιστική μεταρρύθμιση; Ανάλυση μιας έρευνας γνώμης”, υπό κρίση, *Σπουδαί*. εισήγηση στο Εισήγηση στο 2ο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο στην Εφαρμοσμένη Οικονομική, Παν/μιο Θεσσαλίας Απρίλιος 2011.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που αξιολογούνται στο κείμενο.

Ιδιωτική ασφάλιση

Ερώτηση 1: Έχετε κάποιο ιδιωτικό ασφαλιστικό πρόγραμμα συνταξιοδότησης;

Γνώση εισφορών

Ερώτηση 2_α (σε ασφαλισμένους ΙΚΑ, Δημόσιο, ΔΕΚΟ): Ποιο είναι το ποσοστό που πληρώνετε εσείς για την κύρια σύνταξη σας;

- Αναφορά (- Κρίνεται Σωστή αν συμπίπτει κατά +/- 10 ποσοστιαίες μονάδες)

Εναλλακτικά:

Ερώτηση 2_β (σε ασφαλισμένους ΟΓΑ, ΟΑΕΕ): Ποιο είναι το μηνιαίο ποσό που πληρώνετε στο Ταμείο σας εσείς ο ίδιος/α για την κύρια σύνταξη σας;

- Αναφορά (-Κρίνεται Σωστή αν συμπίπτει κατά =/- 100 €)

Κατανόηση συστήματος

Ερώτηση 3_α (προς εργαζόμενους): Για ποιο σκοπό πιστεύετε ότι χρησιμοποιούνται οι εισφορές που πληρώνετε;

- Μόνο για την δική σας μελλοντική σύνταξη

- Μόνο για την σύνταξη των σημερινών συνταξιούχων

- Το μεγαλύτερο μέρος για την δική σας μελλοντική σύνταξη, το μικρότερο για την σύνταξη των σημερινών συνταξιούχων

- Το μικρότερο μέρος για την δική σας μελλοντική σύνταξη, το μεγαλύτερο για την σύνταξη των σημερινών συνταξιούχων

Εναλλακτικά:

Ερώτηση 3_β (προς συνταξιούχους): Από πού πιστεύετε ότι προέρχεται η σύνταξη την οποία λαμβάνετε;

- Από τις δικές σας εισφορές

- Από τις εισφορές των σημερινών εργαζομένων

- Το μεγαλύτερο μέρος από τις δικές σας εισφορές, το μικρότερο από τους σημερινούς εργαζομένους

- Το μικρότερο μέρος από τις δικές σας εισφορές, το μεγαλύτερο από τους σημερινούς εργαζόμενους

Επιλογές συστήματος

Ερώτηση 4: Εάν είχατε την δυνατότητα να διαλέξετε ένα διαφορετικό πακέτο εισφορών-συντάξεων, τι από τα παρακάτω θα επιλέγατε;

- Να μην πληρώνω καθόλου εισφορές με αποτέλεσμα αυτά τα χρήματα που θα έδινά να τα παίρνω σε χρήματα και να μην παίρνω καθόλου σύνταξη

- Να πληρώνω τα μισά σε εισφορές και τα άλλα μισά να τα παίρνω σε χρήματα με αποτέλεσμα να παίρνω την μισή σύνταξη

- Να παραμείνει το σύστημα όπως είναι

Ερώτηση 5: Είσαστε διατεθειμένος να θυσιάσετε εσείς και το σύνολο της γενιάς σας κάποια προνόμια ή να υποστείτε περισσότερες επιβαρύνσεις, γενικά, για χάριν του κοινωνικού συνόλου και των νεότερων γενεών;

- Ναι, όσο χρειάζεται

- Ναι, αλλά λίγο

- Όχι, μόνο αν είναι ανάγκη

- Όχι, με τίποτα

Ερώτηση 6: Είσαστε διατεθειμένος εσείς προσωπικά ή το δικό σας Ταμείο να θυσιάσετε κάποια προνόμια ή να υποστείτε περισσότερες επιβαρύνσεις, γενικά, για χάριν του κοινωνικού συνόλου και των νεότερων γενεών;

- Ναι, όσο χρειάζεται
- Ναι, αλλά λίγο
- Όχι, μόνο αν είναι ανάγκη
- Όχι, με τίποτα

Ερώτηση 7: Ενώ όλοι ζουν περισσότερο, υπάρχουν παράλληλα λιγότερα παιδιά. Αυτό μας οδηγεί στην γήρανση του πληθυσμού, το οποίο είναι και το λεγόμενο δημογραφικό πρόβλημα. Θεωρείτε ότι είναι αυτό πρόβλημα για τις συντάξεις ή όχι;

- Συμφωνώ
- Διαφωνώ

Εναλλακτικές επιλογές

Θα σας αναφέρω τώρα κάποιους τρόπους οι οποίοι θα μπορούσαν να δώσουν μια ανάσα στο σύστημα. Για κάθε έναν από αυτούς, θα ήθελα να βαθμολογήσετε με έναν βαθμό 1-10 κατά πόσο θα δεχόσασταν μια τέτοια αλλαγή. Με 1 αυτή που δεν θα δεχόσασταν με τίποτα και με 10 αυτή που θα δεχόσασταν πιο εύκολα. Σκεφτείτε επίσης ότι αυτά τα μέτρα είναι που θα έσωζαν το σύστημα συντάξεων, διαφορετικά θα υπήρχε ο κίνδυνος να τιναχτεί όλο το σύστημα στον αέρα.

Ερώτηση 8_α: Θα δεχόσασταν μία αύξηση στις εισφορές που πληρώνετε, αν το ίδιο έκαναν όλοι οι άλλοι;

- Αναφορά

Ερώτηση 8_β: Θα δεχόσασταν μια μείωση στην σύνταξη που θα πάρετε, αν το ίδιο έκαναν όλοι οι άλλοι;

- Αναφορά

Ερώτηση 8_γ: Θα δεχόσασταν μια αύξηση του ορίου ηλικίας, αν το ίδιο έκαναν όλοι οι άλλοι;

- Αναφορά

Ερώτηση 8_δ: Θα δεχόσασταν μια αύξηση στους φόρους (π.χ. στα τρόφιμα και στο εισόδημα) για να βρεθούν λεφτά να δοθούν στα Ταμεία, αν το ίδιο έκαναν όλοι οι άλλοι;

- Αναφορά

Στοιχεία έρευνας

Λεπτομέρειες για την έρευνα δίδονται στο Τήνιος & Πουπάκης 2010, σελ 474-476

Κατανομή ανά ηλικία

20-29:	198	19,8%
30-39:	193	19,3%
40-49:	176	17,6%
50-59:	145	14,5%
Άνω 60:	288	28,8%

Κατανομή ανά φύλο:

Άνδρες:	491	49,1%
Γυναίκες:	509	50,9%

Γεωγραφική κατανομή:

Αττική:	345	34,5%
---------	-----	-------

Θεσσαλονίκη: 74 7,4%
Υπόλοιπο: 581 58,1%

Κατανομή ανά απασχόληση:

Δημόσιο τομέα: 143 14,3%
Ιδιωτικό τομέα: 408 40,8%
Αυτοαπασχολούμενοι: 120 12%
Άνεργοι: 41 4,1%
Συνταξιούχοι: 288 28,8%

Τεχνικά χαρακτηριστικά:

Δείγμα: 10000

Ερωτώμενοι: 1000

Ξεχωριστό ερωτηματολόγιο για εργαζόμενους και συνταξιούχους

Συλλογή στοιχείων με τηλεφωνικές συνεντεύξεις με χρήση CATI

Μέση διάρκεια συνέντευξης: 9 λεπτά

Δειγματοληψία τυχαία ομαδοποιημένη με χρήση Quotas

Χρόνος διεξαγωγής από 17/5/09 έως 13/6/09

Επεξήγηση ψευδομεταβλητών

Άνδρας	1 εάν είναι άνδρας	0 εάν είναι γυναίκα
Εκτός Αθηνών	1 εάν μένει εκτός Αθηνών	0 εάν μένει Αθήνα
ΟΑΕΕ	1 εάν ανήκει στον ΟΑΕΕ	0 οπουδήποτε αλλού
ΔΕΚΟ	1 εάν ανήκει σε ΔΕΚΟ	0 οπουδήποτε αλλού
Δευτεροβάθμια	1 εάν έχει δευτεροβάθμια εκπαίδευση	0 οτιδήποτε άλλο
Τριτοβάθμια	1 εάν έχει τριτοβάθμια εκπαίδευση	0 οτιδήποτε άλλο
Ηλικία 20-30	1 εάν είναι ηλικίας 30 έως 45	0 οποιαδήποτε άλλη
Ηλικία 45-60	1 εάν είναι ηλικίας 45 έως 60	0 οποιαδήποτε άλλη
Γνώση PAYG	1 εάν ξέρει τρόπο λειτουργίας PAYG	0 αν δεν ξέρει
Γνώση εισφορές	1 εάν ξέρει τις εισφορές που πληρώνει	0 αν δεν ξέρει
Συνταξιούχος	1 εάν είναι συνταξιούχος	0 εάν δεν είναι
Αριστερά	1 εάν ανήκει ιδεολογικά στην αριστερά	0 οπουδήποτε αλλού
Άλλα/Αποχή	1 εάν δεν ψήφισε ή δεν το δηλώνει	0 οτιδήποτε άλλο
Εργαζόμενος	1 εάν εργάζεται με οποιαδήποτε μορφή	0 εάν δεν εργάζεται